

IZ RAZPRAVE OB REFERATIH

Prispevki, objavljeni v tej številki, so nastali za posvetovanje in okroglo mizo z naslovom Kič — posebej v knjigah za otroke, ki ju je v Mariboru v Domu družbenih organizacij 20. novembra 1986 ob podpori Pedagoške fakultete v Mariboru, Zveze kulturnih organizacij Slovenije, Odbora za knjigo pri MZKO Maribor, Odbora za knjigo ZKO Maribor-Rotovž, Mestne konference SZDL, Založbe Obzorja in mladinske redakcije RTV Ljubljana organizirala revija Otrok in knjiga. V programu so bili najavljeni kot referenti tudi Vladimir Milarič, Slobodan Ž. Marković, Marcel Štefančič in Ciril Gale, ki pa se posvetovanja niso udeležili. Meta Grosman in Zorica Turjačanin sta svoja članka samo poslali, Dobrila Belamarič pa prebranega teksta *Uspešnost estetske vzgoje* ni utegnila pripraviti za tisk.

Kretničar ali moderator dogajanja je bil Miran Hladnik, ki je nadomestil v programu najavljenega Denisa Poniža. Uvodoma se je odpovedal morebitnemu pričakovanju, da bo usmerjal, vodil ali mogoče celo določal smer strokovni misli o kiču in pristal zgolj na organizacijsko funkcijo: referentom je določil deset minut za predstavitev članka, v debati pa replikam največ po pet minut. Kar ne bi bilo mogoče povedati v tem času, naj bi bilo predstavljeno za popoldansko okroglo mizo z bolj sproščeno organizacijo.

Lepim načrtom uredništva, da objavi kompletno debato ob referatih tako kot besede na okrogli mizi popoldne, je izvedbo prekrižala, kot se rado zgodi, tehnika. Tako je mogoče od odzivov na referate oziroma od samostojnih dopoldanskih nastopov objaviti samo tri: Andreja Brvarja (Mariborska knjižnica), Borisa A. Novaka (Založba Borec) in Iztoka Iliča (Mladinska knjižnica Ljubljana), čeprav so razpravljali tudi Borut Stražar (Srednja vzgojiteljska šola Ljubljana) o razmerju med kičem in umetnostjo, ki sta vedno v opoziciji. Miroslav Slana Miros, novinar Ljubljanskega dnevnika (provokativno je označil celo posvetovanje kot kičasto v razmerju do avtentične otroške ustne ustvarjalnosti), Matej Rode, Antonija Posilović in Mirjana Borčič. Med drugimi so se posvetovanja udeležili tudi: Igor Longyka (revija Pionir), Maruša Avguštin (Muzeji Radovljica), Božo Kos (Ciciban), Slavko Pregl (Mladinska knjiga), Saša Vegri (Pionirska knjižnica Ljubljana), Marjana Kobe (Pedagoška akademija Ljubljana), Valter Samide (Pionirski list), Vitan Mal (Radio Ljubljana), Darja Kramberger (Mariborska knjižnica), Anita Vadnal (Zavod SRS za šolstvo), Drago Bajt (Radio Ljubljana), Herman Vogel (Založba Obzorja), Melita Forstnerič-Hajnshek (Večer), France Forstnerič (Delo) in veliko knjižničarjev ter vzgojiteljev in pedagogov z vseh koncev Slovenije.

Andrej Brvar:

Problem kiča v literaturi za otroke in mladino je v tesni zvezi s pesnikovim oziroma pisateljevim podcenjevanjem mladega bralca kot človeka in kot literarnega konzumenta. To podcenjevanje se manifestira v vsakršnem pedagogiziranju, predvsem pa v mestoma že kar groteskni pootročenosti posameznih avtorjev.

O pedagogiziranju seveda ni vredno izgublјati besed.

V zvezi s pootročenostjo, oziroma v zvezi s podoživljanjem otroškega sveta pa bi rad povedal tole:

Prepričan sem, da je odraslemu človeku — tudi pesniku in pisatelju — neposreden stik z otroškim svetom, se pravi z otroškim čutenjem in čustvovanjem za zmeraj blokiran. Če se izrazim s podobo: odrasel človek je nekakšen »dosmrtni izgnanec iz raja otroštva«. Kljub temu pa je seveda otroški svet v odraslem človeku še kar naprej prisoten. A na poseben način: na način **spomina na otroštvo**, in to seveda ne na neko imaginarno, ampak na čisto konkretno, čisto specifično otroštvo. Če pa je temu tako, potem je seveda vsa tista literatura za otroke in mladino, ki ne nastaja iz tega čisto konkretnega, čisto specifičnega spomina, globoko neavtentična, lažna, pootročena, **kičasta**, kar mladi bralci tudi sami zelo hitro začutijo in jo kot tako tudi sami odklonijo, če seveda ni ravno predpisana za obvezno šolsko branje ali za razne bralne značke.

Resnično pristna in etično poštena literatura za otroke in mladino je torej tista, ki nastaja iz pesnikovega ali pisateljevega čisto konkretnega, čisto specifičnega spomina na otroštvo. Pri tem seveda nimam v mislih le čisto konkretnega, čisto specifič-

nega motiva, ampak tudi čisto konkreten, čisto specifičen jezik, saj se dostikrat niti ne zavedamo, da se otroštva spominjamo tudi z otroškim besednjakom.

Ta in takšna literatura pa je hkrati literatura, ki je zanimiva in dragocena tudi za odraslega bralca: Voračeve *Solzice* so očarljivo branje tako za mladega človeka kot za odraslega; najboljše Župančičeve otroške pesmi, tiste, ki jih je, še sam napol otrok, objavljal v *Vrtcu in Angelčku* in jih je pozneje samo nekoliko oblikovno dodelal, so polnokrvna poezija tako za otroke kot za odrasle itd.

Najobičajnejši ugovor takšnemu pojmovanju literature za otroke in mladino, kot sem ga pravkar ekspliciral, se glasi približno takole: Saj ni res, da je resnično avtentična tovrstna literatura možna le kot spomin na avtorjevo lastno otroštvo. Resnični pesnik oziroma pisatelj ohrani vendar vse življenje v sebi nekaj otroškega, neposrednega in avtentičnega.

Mislím, da to ni res. Resnični pesnik oziroma pisatelj ne ohrani vse življenje v sebi nekaj otroškega, neposrednega, avtentičnega — torej nekaj **nereflektiranega**. Tisto, kar mislimo, da je pri resničnem pesniku oziroma pisatelju avtentično, otroško, neposredno, je rezultat temeljne pretresenosti nad lastno smrtnostjo, v kateri se mu svet in človek spet kaže na avtentičen, otroški, neposreden način. To pa seveda ni več nereflektirano, ampak globoko reflektirano zrenje. Skratka, prepričan sem, da je odraslemu človeku — tudi pesniku in pisatelju — stik z otroškim svetom, se pravi z otroškim čutenjem in čustvovanjem za zmeraj blokiran.

Boris A. Novak:

O KIČU

Pri težavnem in delikatnem določanju, kaj sodi v kič, je med drugim bistveno tudi vprašanje svežine oziroma izrabljenosti literarnih postopkov.

Literarni postopki, ki so ob času svojega nastanka tako inovativni, da nas prebudijo iz avtomatizma vsakdanjega doživljanja ter nam odprejo oči za resnico časa in sveta, sčasoma tako zbledijo, da niso več sposobni prenašati umetniškega sporočila, umetniške resnice. Tolstojeva *Ana Karenina* je velika umetnina, današnji romani, ki posnemajo tematiko in pripovedni slog *Ane Karenine*, pa so navadne posladkane bulvarske limonade. Župančič je odličen pesnik in njegove pesmi za otroke še danes učinkujejo sveže in umetniško močno, posnemanje njegove pesniške dikcije pa bi danes ustvarjalo vtis kiča.

Za razliko od kiča resnične umetnine s časom ne izgubljajo svoje svežine in pomenskega bogastva, temveč ju — paradoksalno — celo pridobivajo, saj z zmeraj novimi branji in interpretacijami čudežno poglobljajo svoje sporočilo.

Literarno izobraženi odrasli seveda znamo presoditi, ali so uporabljeni literarni postopki v nekem delu sveži ali izrabljeni, ali gre za inovacijo ali zgolj za kopijo kopije že zdavnaj prežvečenih klišejev. — Otrok pa svet odkriva ab ovo, na novo, in zanj sleherno besedilo predstavlja odkritje, razodetje sveta. Zato se je otrok sposoben navdušiti tudi nad pesmico, ki se nam zdi povsem pogrošna. Pustimo mu to veselje, hkrati pa mu odpirajmo oči za boljše stvari!

To seveda pomeni, da glede vprašanj kiča ne smemo preveč moralizirati. Križarske vojne zoper kič

utegnejo biti bolj nasilne in otrokom bolj škodljive kakor sam kič.

Iskreno priznam, da sem v mladih letih dobesečno požiral debele bukve Karla Maya, ki ga danes ocenjujem(o) kot kvaliteten kič; *Winnetou* je zame predstavljal vstop, prvo stično točko s svetom literature. Če nič drugega, sem si z branjem Karla Maya pridobil bralni »Sitzleder«, voljo in veselje do knjig.

Lahko bi torej rekli, da je področje kiča močvirje, čez katerega se je treba prebiti, da bi prišli do prave, umetniške literature. Nasilno izsuševanje tega močvirja bi velikemu številu otrok preprečilo dostop do bolj-
ših knjig.

Iztok Ilich:

KIČ SE (PRE)DOBRO PRODAJA

Ne glede na to, katere ali kakšne definicije kiča se oprimemo, je neizpodbitno dejstvo, da je ta trenutek v slovenskih knjigarnah, veleblagovnicah in še kje naprodaj najmanj 50 do 60 tiskarskih izdelkov — če posebej ne omenjamo igrač, voščilnic in še česa — ki po vsaki definiciji sodijo v kategorijo kiča. V nekaterih prodajalnah pomeni ta številka večji del celotne ponudbe, drugod je ta delež manjši, le v nekaj izjemnih primerih, morda v treh ali štirih večjih čistih knjigarnah, je zanemarljiv.

Če se ne motim, so slednje izjeme predvsem knjigarne Mladinske knjige, kar pa žal ne pomeni, da velja ta ugotovitev za vse njene poslovalnice, tako kot tudi ni res, da knjigarne tistih založniških hiš in trgovskih organizacij, ki jih z našo osrednjo založnico knjig za otroke in mladino ne vežejo tesnejše »sorodstvene« vezi, vse po vrsti na stežaj odpirajo vrata povodnji kiča.

Glede kakovosti in širine izbora je seveda največ odvisno od poslovodij in oddelkovodij, skratka od ljudi, ki knjige pri založniških zastopnikih naročajo, manj ali praktično nič pa od neke poslovne ali celo posebne kulturne naravnosti delovne organizacije, ki ji pripada ena ali druga prodajalna kjerkoli v Sloveniji. V povprečju je tudi v tem pogledu položaj v knjigarnah in papirnicah Mladinske knjige znatno boljši, kajti njihova organiziranost v posebni temeljni organizaciji daje knjigarjem in prodajalcem več možnosti za izpopolnjevanje in izobraževanje (interni knjigotrški izpiti, seminarji, množični obiski knjižnih sejmov...). Seveda pa to, da je položaj na splošno boljši, še zdaleč ne pomeni, da so razmere idealne.

Takšen ali drugačen položaj na tržišču je vsaj v tolikšni meri odvisen tudi od založnikov; povratno učinkovanje prodaje na produkcijo je pri nas praviloma le posredno: če je naklada neke izdaje v kratkem času razprodana, jo založnik lahko ponatisne — ali pa tudi ne. Predlogi iz knjigarn, kolikor jih sploh je, so torej le bolj ali manj simbolične navedbe. To pa pomeni, vsaj iz tega vidika, da imajo založniki platno in škarje trdno v svojih rokah — v kolikor seveda niso tudi sami odvisni od delovanja različnih »višjih sil«.

Program založbe je potemtakem predvsem vprašanje njene kulturne, gospodarske in še kakšne usmerjenosti ter hkrati znanja, sposobnosti in volje oblikovalcev in uresničevalcev tega programa, torej urednikov in njihovih sodelavcev. Če lahko zatrdimo, da pri Mladinski knjigi, Borcu, Partizanski knjigi in DZS, ki pri nas natisnejo veliko večino knjig za otroke in mladino, tako rekoč ni prostora za izdaje, ki bi sodile v kategorijo kiča, pa po drugi strani poznamo založbe, predvsem iz drugih republik, pri

katerih je tovrstna produkcija prej pravilo kot izjema.

Če, nadalje, izhajamo iz dejstva, da so vse založniške delovne organizacije, ki jim je zalaganje in izdajanje knjig osnovna dejavnost, v čedalje večji meri odvisne od delovanja ekonomskih oziroma tržnih zakonitosti, se znajdemo pred navidez paradoksalnim vprašanjem: kako lahko poslujejo ene in druge, ko pa je znano, da kakovostne avtorske slikanice, v katerih je vloženega veliko dela, znanja in inovativnosti in so zato tudi občutno dražje, prinašajo manj dohodka kot produkcija poceni in cenenih izdaj, v katerih ni vkalkulirane tako rekoč nič ustvarjalnosti? Odgovor, da pri slednjih — zaradi manjših vlaganj in praviloma višjih naklad — nastaja višja razlika v ceni, se pravi razlika med proizvodno in maloprodajno ceno, nas pravzaprav še vedno pušča na začetku. Zato si moramo vprašanje zastaviti nekoliko drugače: zakaj je tako? Zakaj se prodaja toliko malovrednih slikanic in drugih publikacij, ko jih povrh vsega nihče javno ne priporoča in so od časa do časa celo izpostavljene ogorčenim napadom pedagogov, likovnikov in drugih strokovnjakov? Kako je skratka mogoče, da se tovrstne produkcije prodajo toliko, da lahko ostaja poceni in se obenem reproducira v vedno novih velikanskih količinah?

Razlaga, da je tako zato, ker v knjigarnah in drugod tovrstne izdaje sploh prodajajo, bi bila preveč poenostavljena in celo krivična in nas zato tudi ne bi mogla pripeljati do zadovoljivega odgovora. Knjigarji in drugi prodajalci — razen redkih izjem, ki se zavestno odločajo drugače — ponujajo in prodajajo pač tisto, kar jim prinaša dohodek, ki ga morajo ustvariti. Ta dohodek je spričo višjih rabatov in drugih ugodnosti, ki jih dajejo zastopniki neslovenskih

založb s knjigami za otroke in mladino, sicer praviloma višji, kar pa navadno niti ni odločilno. Dobra prodaja je namreč največkrat odvisna predvsem od povpraševanja, torej od zahtev kupcev, in jo morda šele v drugi vrsti pogojujejo dostopnejše cene, saj vemo, da starši, kadar gre za otroke, navadno ne gledajo na vsak dinar.

Odgovor na malo prej zastavljeno vprašanje, zakaj je tako — gotovo ne edini, vendar pa utemeljen s praktičnimi izkušnjami — velja torej iskati predvsem v ravni likovnega in siceršnjega okusa kupcev. Med njimi so namreč tudi takšni, ki prostodušno razlikujejo med »lepimi« in »umetniškimi« knjigami, pri čemer je najbrž jasno, katere izdaje uvrščajo v prvo skupino, in da ima oznaka »umetniško« na nek način celo negativen predznak — kot nekaj čudnega, odvečnega, nerazumljivega. Če hočejo »preprosti« ljudje »preprosto«, enoznačno in neproblematično informacijo in če je to, na primer, *Sneguljčica* z 20 ali 30 vrsticami praviloma iznakaženega besedila in z »ustreznimi« ilustracijami, je temu pač tako. V večini primerov jim je namreč povsem odveč dopovedovati, da je Marlenka Stupica vendarle nekaj drugega kot ta ali oni anonimni, ti sočkrat prekopirani mazač. Kakor vemo, je podoben položaj tudi v glasbi, predvsem tako imenovani narodnozabavni, in še kje, in seveda ne samo pri nas v Sloveniji in Jugoslaviji.

Korenine takšnega vrednotenja segajo predvsem v šolo oziroma v širši okvir vzgoje in izobraževanja od najrosnejšega otroštva naprej. Če upoštevamo še eksperimentiranje z reformiranjem šolstva, ki je v zadnjih letih glede likovne vzgoje in še nekaterih predmetov tako rekoč obglavilo več generacij srednješolcev, v tej smeri tudi v prihodnje ne moremo pričakovati pozitivnih premikov. To

pa pomeni, da se kiču v knjigah za otroke in mladino najbrž obetajo celo še boljši časi. Ne nazadnje tudi zato, ker s strani zakonodaje oziroma dodatnega obdavčevanja kiča in šunda, kakor kažejo izkušnje, prav tako ni mogoče pričakovati odrešilne pomoči.

Kljub vsemu pa naj te ugotovitve ne izzvenijo kot črnogledo prerokovanje; iz določenega zornega kota predvsem ugotavljajo dejstva in trenutno stanje. Mišljene so namreč tudi kot spodbuda vsem tistim pedagogom, knjižničarjem, knjigarjem in drugim, ki jim ni in jim ne sme biti vseeno, kako so oblikovana natisnjena sporočila, ob katerih odraščajo in se formirajo mladi rodovi. Puške torej ne gre metati v koruzo — sicer bo samo še slabše.

Slavko Pregel:

POGOJI ZA RAZVOJ KIČA PRI NAS SO IZVRSTNI

Nič hudega sluteči bralec je danes lahko malce zbegan ob preobteženem bogastvu duhovitih besed, ki so se nakopičile v debelih slojih razlag in opredelitev kiča. Z vsem tem smo nekoliko zakrili bistvo umetnosti in še posebej tiste za otroke. Razvijala naj bi občutek za lepoto, za dobro, za resnične vrednote življenja. Na njenih poteh naj bi se radostno srečale misli in čustva. Kič izkorišča te potrebe ljudi, namesto da bi jih zadovoljeval. Vsiljuje sladkobo namesto lepote, nadutost namesto dobrega, in poenostavljene resnice. Kič je zato laž o življenju.

Pogoji za razvoj kiča pri nas so izvrstni, saj se spogledujemo z izjemno velikimi razlikami med deklariranimi resnicami in resničnostjo. Razkorak se je približal točki, ko se bo moral sesuti. Mlade generacije se ro-

jevajo pred televizorji, ob kabelski satelitski obilici sveta, z računalniki v rokah in vse bolj odprtih glav. Imajo veliko videti, slišati, drugače razumeti in zastavljati prava, nam neprijetna vprašanja. Zato lažem pokajo oblačila po vseh šivih.

Ob knjigah je odveč, da se čudimo, le kako so kakšne prišle na trg. Popolnoma vsi postopki so družbeno dogovorjeni. Mnogi med nami zadihano dvigamo roke na sejah založniških svetov ali neposredno soust-

varjamo knjige. Nenadoma se potem zbudimo in zdrznemo ob knjižni ponudbi, ki smo jo sami sestavili, a smo zgroženi in se delamo, da nam je vse skupaj vsilil nekdo drug. Ni nam jasno, da nam bo le neoddahljiva nestrpnost do neumnosti in laži postopno izrinila onesnaženost iz življenja.

Tudi tokrat zato prosim otroke, naj zdržijo z nami in jim vnaprej čestitam, ker bodo kljub vsem našim vplivom vseeno odrasli v svoj lepši svet.

V popoldanskem pogovoru so se oglašali poleg naštetih v sledečem zaporedju še psihologinja Ljubica Marjanovič Umek (Filozofska fakulteta v Ljubljani), Dragutin Ognjanović, Ivo Zalar (Filozofska fakulteta v Zagrebu), France Prosnik (Vzgojna posvetovalnica Maribor), Dobrila Belamarić, Voja Marjanović, Liljana Klemenčič (Ljudska in študijska knjižnica Ptuj), Marta Majcen (Mladinska knjiga Maribor), prof. Gema Hafner, Silva Novljan (Pionirska knjižnica Ljubljana), Ivanka Sajovic (Zavod SRS za šolstvo, Ljubljana), Alenka Glazer (Pedagoška fakulteta Maribor), Igor Gedrih (Srednja vzgojiteljska šola Ljubljana), Pavle Učakar (likovni urednik pri Mladinski knjigi), Peter Božič (ZKOS), Jože Snoj (DZS) in Berta Golob (Zavod SR Slovenije za šolstvo, Kranj).

Pogovor je bil večinoma sicer posnet, vendar zelo slabo, zato bo mogoče izčrpnije citirati le nekatere replike, vse drugo pa kolikor mogoče natančno povzeti samo v bistvenem.

Miran Hladnik si je zamislil tele tematske sklope pogovora:

- definicija kiča: njegova potrebnost in »koristnost«,
- odnos družbe do kiča (knjižničar, pisatelj, urednik, ilustrator, prevajalec, založnik, pedagog, psiholog in njihovo razmerje do kiča); boj proti kiču, da ali ne?,
- kič pri odraslih: kič pri otrocih (dekliški: deški kič),
- kič v medijih (RTV, slikanice, film, strip).

Pogovor je kljub želji po redu potekal precej anarhično, preskakujoč s teme na temo, kakor ga bo odslikal tudi sledeči povzetek.

Mirjana Borčič:

Že dvajset let želim, da bi otroci gledali dobre filme in da bi se vživeli vanje, da bi jih razumeli, nikoli pa ne govorim, da se borim zoper kič. Borim se za dober film. Dožive-

la sem, da je otrok rekel: »To je kič.« Ko sem ga vprašala, zakaj je to kič, je odgovoril, da pač vsi tako rečejo. In takrat sem v svoji šolski praksi besedo kič eliminirala. Pravzaprav sem začela razmišljati druga-

če: otrok potrebuje kič. Iz svoje družinske, socialne, pa včasih tudi nacionalne, kulturne tradicije. In jaz otroku tega ne morem nasilno vzeti. Predvajali smo filme zagrebške šole, ki imajo resnično umetniško vrednost. Ampak — hudo konkurenco nam je delal uvoženi Disney. Ne otroku, ampak vzgojitelju. Ker je bil na tisto navajen. Tu prihaja do absurda, da tisto, kar je drugačno, včasih tudi odklanjajo kot kič. Zgodilo se je, da je bil film z intenzivnimi barvami, likovno izredno zanimiv, proglašen za kič. Sogovornika sem vprašala, kateri film je potem njemu sploh všeč. Imenoval je film v Disneyevem stilu. In to je mogoče v krogu ljudi, ki skrbijo za to, kaj bodo otroci gledali!

Miran Hladnik:

Odgovoriti moramo na vprašanje, kakšen pomen ima to srečanje. Naj usmerja produkcijo mladinske literature? Ali pa je mogoče njegov namen v prvi vrsti spoznati »odraslo« literature in samega sebe. Skromno priznajmo našemu razpravljanju terapevtsko funkcijo, terapevtsko za nas same, ne pa za otroke. Dejstvo je, da je kič in debata o njem vedno problem odraslih, ne pa problem otroka. Odrasli je svetu otroštva odtužen in zato izbira otroku berilo lahko le iz lastne, odrasle perspektive. Problem, ki pri tem nanj naleti, namreč strah, da bo otroka oskrbel s kičem, otroka ne prizadeva, saj otrok za razliko med dobro in slabo umetnostjo (vsaj v nakazanem smislu) ne ve.

Mirjana Borčič:

Nam, ki se ukvarjamo z mediji, je zelo neprijetno govoriti vam, ki se ukvarjate z literaturo, čeprav sem

bila sama izučena najprej za literaturo in šele potem priučena za film. V kinematografih najdemo vse več in več resničnega kiča. Razloge za to je treba iskati v ekonomskih problemih. Ogromno je reklam, na drugi strani pa so filmske predstave atraktivne, kar otroka privablja. Imamo grozno poplavo kiča.

Borut Stražar:

Razpravljanje o kiču nima nobenega pomena, če to počenjamo samo iz terapevtskih vzrokov. Odrasli se ne glede na to, kaj smo po poklicu, postavljamo v vlogo vzgojitelja. Če smo starši, hočemo otroke pač vzgajati po svojih najboljših močeh, po svoji viziji otrokove prihodnosti.

Poskušamo tudi vzgajati s književnostjo in umetnostjo in se zato sprašujemo, kaj umetnost je in kaj hoče. Če hočemo posredovati estetske užitke, omogočati osebnostno dozorevanje, potem seveda skušamo to storiti skozi umetniško stvaritev, ne pa z delom, ki ni umetniško. Kot odrasli se čutim poklicanega, da potomstvu dam najboljše, kar je možno. Otroku dam knjigo z nekim določenim namenom, ne pa samo zato, ker otrok knjigo zahteva. Zato si pač želimo priti na jasno s kriteriji kiča.

Miran Hladnik:

To se pravi, da ima umetnost, če je namenjena otroku in če jo otrok prebira, v prvi vrsti instrumentalno vlogo. Se pravi, da je literatura, če jo bere otrok, v prvi vrsti namenjena vzgoji tega otroka v samostojno, odraslo, razvito, harmonično osebnost?

Matej Rode:

Mislím, da ni res, da opredelitev kiča potrebujemo samo zato, da bomo otroka vzgojili. Književnost je prav-

zaprav umetnost in bolj pomembno je omogočiti otroku kontakt s pravo umetnostjo oziroma književnostjo.

Borut Stražar:

Strinjam se s tem. Ko sem govoril o vzgoji, nisem mislil s tem vzgoje k poštenosti, pridnosti in poslušnosti, ampak sem mislil na vzgojo k odraslosti v najširšem pomenu, na moralno-estetsko, družbeno vzgojo. Še posebej pa nas zanima kič v umetnosti, ker smo tudi pedagogi.

Ljubica Marjanovič Umek:

Že nekaj let me beseda vzgoja sila moti, ker se mi zdi, da vzgojo preveč mešamo s pedagogiko. Opredelitev, kot so kič za otroka, kič ne za otroka, sploh ne moremo obdelati mimo upoštevanja razvoja otroka. Predšolski otrok gre skozi obdobje, ko se kiču ne more izogniti. Predšolski otrok, ki vzame v roke slikanico, je čustveno bitje, kar pomeni, da hoče doživeti neko intenzivno čustveno zadovoljstvo ob slikanici oziroma literaturi. In šele tedaj, ko bo začutil neko intenzivno čustveno zadovoljstvo, šele takrat lahko govorimo o tem, kaj naj bi otrok od tiste slikanice dobil. Mišljenje predšolskega otroka je z vidika kvalitete neprimerljivo z mišljenjem odrasle osebe, ki ustvarja literaturo ali ilustracijo za predšolskega otroka. Glede na to, da je kvaliteta mišljenja različna, je jasno, da moramo mi imeti neki drugačen odnos. Strinjam se z dopolnilem diskutantom, ki je omenil spomin na neko specifično otroštvo, da se lahko vsaj deloma približamo otroku. Kaj to pomeni? Če analiziramo mišljenje otroka v obdobju od treh do petih let, bomo prišli do kiča v pravem pomenu besede. Lahko smo prepričani, da bo otrok v tej sta-

rosti od dveh slikanic izbral bolj kičasto. Zakonitost razvoja tega otroka je, da rabi intenzivne, močne dražljaje. Bolj ko je nakičeno, bolj ko je dinamično, bolj otroka privlači. Njegov mentalni razvoj zahteva, da so dražljaji močni, intenzivni, kratkotrajni, da se hitro menjavajo, da preskakujejo z enega na drugo ipd. Otroku je lepo, če je vse povezano, logično, da se lahko identificira s kakim močnim, čustveno obarvanim bitjem. Vprašljivo je, kje se potem njegovi estetski kriteriji približajo kriterijem, ki jih mislimo dati. Slišali smo, da kič nudi in daje občutek varnosti oziroma pomeni beg iz realnosti. To je pravzaprav tipična razvojna potreba otroka v obdobju simbolizma oziroma v obdobju močne domišljije. Iz realnosti beži ne zato, ker bi imel večje ali manjše nagnjenje do kiča, ampak je to razvojna zakonitost, skozi katero gre vsak otrok. Mimo nje ne moremo iti in jo kot psihologi z veseljem priznavamo. Zato se ne moremo izogniti t.i. kičasti literaturi, če seveda menimo, da je ta tista, ki jo otrok v celoti sprejme in preko nje naredi en korak naprej. Vendar to ne pomeni, da vzgajamo otroku neustrezen okus ali ga zavajamo na napačno pot. Umetnik se mora približati otroku tako, da mu estetskega ne odmakne. To je težko, ker je odrasli ustvarjalec kritični realist, otrok pa to nikakor ni.

Miran Hladnik:

Ali je vzgojnost primarna funkcija mladinske literature ali je njena funkcija v zabavnosti in razvedrilu? Dopoldne smo slišali, da je namen otroške literature ne samo vzgajati za odraslost, ampak da je posebej dobra tista otroška književnost, ki otroku čim dlje ohranja otroško percepcijo sveta, ker je le-ta edino pristna v razmerju do rutiniranega

odraslega pogleda na svet. Kaj je potem prava vzgoja: vzgoja za odraslost ali vzgoja v otroškosti?

Dragutin Ognjanović:

Kaj je za otroke pomembno? Za otroka ni pomembno to kompromitirano pedagoško vedenje do njega, kaj sme in česa ne sme, se pravi restrikcija, temveč okoliščina, da otrok uživa v umetniškem izdelku, da čuti zadovoljnost in veselje, da ga spodbuja k sanjarjenju, k igri, k besedni igri in k nekakšnemu vztrajanju v prostoru, v katerem živi. Menim, da je to za otroka najpomembnejše. Dovolite, da vam povem, kaj imajo otroci pravzaprav radi.

Otroci imajo radi čudne stvari. Ne navadne stvari. Otroci imajo radi sladkarije. V tretji kategoriji imajo radi smešne stvari. To pomeni, da sta čudno in smešno pomembni kategoriji, ki ju imajo otroci radi. In to je potemtakem humor, to so humoristične stvari, vendar pri tem tisti pravi humor. Otroci so v vsakem primeru veliki sladokusci in znajo opraviti selekcijo vrednot. Spomnimo se Saint-Exupéryja in njegovega *Malega princa*, pa bomo videli, da otroci vidijo stvari mnogo globlje, kot jih vidi konvencionalna odrasla zavest. In zdaj dogradimo v svoji domišljiji. Recimo, učiteljica prvega razreda je dala otrokom nalogo, naj narišejo svojo družino. In so narisali vse druge družinske člane, samo matere ni. Ko jih popraša, kje je, odgovorijo, da kuha kosilo. Otroci si v prostoru predstavlja stvari tako, da marsikaj intuitivno sluti, medtem ko si mi pedagoško utiramo pot k jasnosti.

Ivo Zalar:

RAZLIKE V UMEVANJU KIČA

Pri študentih sem imel zmerom težave pri razlagi pojma kič. Definicijo je namreč zelo lahko najti, ko pa malo natančneje razmišljamo o kiču v književnem delu, potem vidimo, da to ni ravno tako preprosto. Nasploh v umetniškem delu. Ob neki priložnosti sem poslušal akademske kiparje, ki so recimo Augustinčičev spomenik Matiju Gubcu v Stubici razglasili za kič. To ni edini primer. Na drugi strani, če se približamo literaturi, ki mi je bližja, lahko povem, da sem tudi tukaj doživljal takšna presečenja, ki so me osupila in presenetila. Tudi takšni so, ki denimo vso otroško književnost prištevajo h kiču, češ da pišejo knjige za otroke samo tisti, ki niso zmožni napisati kaj zrelega za odrasle itd. Razume se, da veliki pisatelji, kakor je Grigor Vitez, demantirajo takšno naziranje. Vendar obstajajo tudi takšna stališča. Recimo znana pisateljica in pesnica Zofka Kvedrova je pisala takšne pesmice in druge stvari, kakršne piše recimo naša Anđelka Martić, ki je prišla v šolska berila kot čtivo abstraktnega umetniškega izraza. Iz Zofke Kvedrove se Krleža norčuje s stih: »Ko čita pjesme Zofke Kveder rado, ima dug život i srce mlado.« To spominja na pogrošne ljudske pisatelje. Obstajajo pa tudi takšna medsebojna negiranja, da je to kič. Zelo težko je to zdaj postaviti in pripomniti, da moramo biti precej odgovorni, če štejemo kaj za slabo. Medtem ko štejejo nekateri Karla Maya za vzorec kiča, pišejo drugi o njem disertacije. Tudi tukaj se stvari spreminjajo. Denimo pri nas na Hrvaškem so bili zdaj pa zdaj pojem kiča romani Marije Jurić-Zagorke. Toda danes se že nanjo gleda drugače. Če recimo analiziramo odlomke Augusta Šenoe, vidimo, da

razlike niso tolikšne, da bi lahko trdili, da je Marija Jurić-Zagorka povodenj kiča, August Šenoa pa zgled umetniškega zgodovinskega romanopisca. Rad bi povedal, da se pristopi spreminjajo in da moramo biti pri tem precej previdni. Veliki mojstri lahko tudi s preprostostjo ustvarijo nekaj pomembnega. Omenimo imena Dušana Radovića, Grigorja Viteza ipd. Potrebno se je bojevati in tako ali drugače razvijati pri otrocih čut za tisto, kar je lepo, pa ni kič. To ni preprosto. Nič lažjega, kakor pritisniti nalepko »to je kič«, to lahko naredimo s pravljicami Ele Peroci pa tudi z najboljšimi romani. Afirmacija vrednot je, lahko rečem, vrsta manipulacije. Mi smo sicer proti načelu manipulacije z otroki in tudi drugače. Kljub temu pa ni treba prepustiti vsega, kar se pove, toku časa, temveč je treba še naprej razvijati smisel za lepo. Ne samo zaradi vzgoje, da bi pozneje postali plemenitejši, da bi imeli več od življenja, marveč da bi mladi zdaj imeli več o.l življenja.

France Prosnik:

Vključil bi pojem ustvarjalne domišljije in potreb, ki izhajajo iz nje. Če vsaj približno pristanemo na trditev, da otroška literatura spodbuja ustvarjalno domišljijo, se bomo neprimerno manj ukvarjali z vprašanjem, kaj je kič in kaj ni kič. Od prvega dne, ko se otrok rodi, je on tisti, za katerega se trudimo. Kvaliteta naše vzgoje je v sposobnosti spretnega odzivanja na otrokovo željo. Vprašamo se, katere so tiste osnovne potrebe otroške domišljije, ki jih otroška literatura zadovoljuje. Prva je potreba po identifikaciji, kontakt z opisanim čustvom ali neko osebno značilnostjo, kontakt z nekim otrokovim, v ozadje potisnjenim ču-

stvom. Drugo, kontakt z osebo oziroma razrešitev neke otrokove nedokončane situacije. Tukaj domišljija presega vse praktično in realno ter književnost oz. umetnost lahko zadovolji potrebe, ki jih realnost absolutno ne more zadovoljiti. Tretje je potreba, da otrok raziskuje nove in neobičajne vidike samega sebe, da posega v neznano. Če literatura zadovolji te potrebe domišljije, oblika že ni več tako zelo pomembna in z njo tudi ne vprašanje, ali je kičasta ali ne.

Dragutin Ognjanović:

Sprašujemo se, kako otrok vzgojno vpliva na starše. Ali otrok bolj vzgaja starše kot starši otroka. Včasih. Fant, Slobodan mu je ime, je dobil dekle. Dekle in fant. Vzameta se. Ko se oženi, postaneta nevesta in ženin. Ko dobita otroka, spet spremenita ime. Zdaj sta oče in mati. Otročiček v zibelki je središče družine in v tem hipu neverjetno bolj vpliva na starše, na njihovo pozitivno naravnost.

Dobriča Belamarić:

OTROK IN GOVORICA ILUSTRACIJE

Nikoli se ne vprašamo, kaj čutimo. Lahko povem, da 80 % likovnih del dojemamo, kolikor približno vemo, s čustvi. Ostalo je čudenje. Čudenje je zelo veliko in zelo močno. To je še zgodnejši moment od tega, da imajo otroci radi čudo. To pomeni na vsem lepem zagledati nekaj v svoji okolici, videti prvič. Tudi umetniki imajo to videnje prvič. Umetnik vidi svet ponovno, oziroma vidi ga v določenem trenutku tako, kakor da ga vidi prvič. To, o čemer razpravljamo danes, je naša percepcija sveta. Tudi mi smo

nedvomno naredili neko upesnjeno percepcijo sveta. Svet pa je veliko več. Otroci dojemajo svet popolnoma drugače. Toda mi ne dopuščamo takšne percepcije, ker priznavamo samo tisto, kar je prišlo k nam verbalno. Tisto, kar se je dogajalo na zgodnjih ravneh, kar sloni na čustvih, večidel zavračamo.

Boris A. Novak:

Hotel sem pravzaprav povedati nekaj podobnega kot tov. Belamarić, glede čudenja. Že Aristotel je povedal, da je čudenje izvor slehernega mišljenja. Tudi angleški pisec Shelley ima izredno definicijo poezije, ko pravi, da je poezija zato na svetu, da znane stvari stoni neznane. Ravno to je točka, kjer se stikata poetično videnje sveta in otroško videnje sveta. Se pravi v tej zmožnosti ugledati in se začuditi tej enkratni, neponovljivi izrednosti slehernega življenja, sleherne stvari in sveta v celoti. Razumevanje literature za otroke kot nekega vzgojnega orodja ima to temeljno pomanjkljivost, da posiljuje otroke z vrednotami odrasle literature in z vrednotami nekakšne abstraktne vzgoje, namesto da bi se lotilo čimbolj napolniti samo literaturo z čudenjem, se pravi z otroškimi vrednotami. Stvar literature za otroke ni v tem, da na abstrakten način z dvignjeno palico vzgaja, temveč v tem, da povabi otroke v igro. V igro z besedami, v igro s stvarmi, v igro s svetom. In to je globalni način spoznavanja za otroka, ki je na popolnoma nevsiljiv način — vzgoja. V tem smislu se seveda strinjam, da je funkcija literature za otroke v razvijanju domišljije. Zdaj se seveda tudi celotno vprašanje o kiču zastavlja na bistveno drugačen način: kaj je kič in kaj ne, je zmeraj odvisno od nekega sodnika.

Ljubica Marjanovič Umek:

Spodbudila me je tov. Belamarić s trditvijo, da otroci percipirajo svet drugače kot mi. Jaz mislim, da ga percipirajo enako. Zelo veliko sem delala z otroki. Narisali so npr. človeka v obliki glavonožca, pa verjemite, da noben otrok ne zazna človega kot glavonožca. Otrok ne more videti drugače, saj ima navsezadnje enako razvite vse svoje zaznavne organe. Otrok drugače doživlja, kar percipira in tudi na drugačen način to izrazi. V tem je pravzaprav razlika med odraslimi in otroki. Tu je tudi odgovor na vprašanje, ali je smiselno, da odrasli pišemo za otroka. To, kar otrok doživlja, kar pove o slikanici ali kar nariše, to ima pomen samo za tega konkretnega otroka, pa mnogo manjši in drugačen pomen za kakšnega drugega enako starega otroka. Ali je smiselno vključevati v otroške časopise in slikanice ilustracije otrok? Ali bodo te ilustracije otrokom bližje kot tiste, ki jih je narisal ilustrator akademski slikar? Izkaže se, da ilustracije otrok otrokom niso tako blizu, kot bi pričakovali. Za podobne razlike gre, kadar odrasli otroku prebiramo tekst oziroma kadar otrok slikanico sam prebira. Ravno zato, ker vsakemu otroku slika in tekst pomenita nekaj drugega, potrebujemo odrasle pesnike za otroke. Ti ustvarjajo tako, da so za en korak naprej in omogočijo otroku, da v določenem trenutku, ko začuti potrebo, tekst ali sliko doživi na zrelejši način.

Borut Stražar:

Literaturi za otroke priznavamo neko tendenco, neko hotenje, priznavamo, da ni sama zaradi sebe. Ali so tile otroški verzi kič: »Ciril in Metod sta pila kompot«; »Pred vrati soseda sem videla svojega deda«? Mi-

slim, da to ni kič. Verzi imajo svojo idejo, ki je ideja veselja, šale, radoživosti. Hudo je, kadar literatura tega nima. Literatura ne sme biti samo reprodukcija objektivne danosti, ampak nadgradnja te danosti. Če ostane samo pri težnji k nadgradnji, potem verjetno pristanemo v kiču ali pa gre za neumetnostno, informativno, znanstveno književnost ipd. Ustvarjalec mora biti pred otrokom. Nekaj mu namreč mora dati, česar otrok sam še ne more ustvariti. Pomaga mu, da ustvarja v doživljanju, ki naj bo samostojno in angažirano.

Dobriša Belamarič:

To zunanje, fiziološko oko vidi, kar obstaja. Ne vidimo pa tega, kar je znotraj, kakor si razlaga naša zavest, kakor mi vidimo. Vsak bo opisal drugače. Recimo, otrok je zunaj v naravi in ga poprašamo, kaj je to. Razlaga nam: »To je igrišče, to je trava, stavba (sh. zgrada).« In ko ga vprašam, kaj je oklepaj (sh. zgrada), otrok pomisli na ograjo. Otrok gotovo vidi ograjo. Vendar išče bistvo, smisel ograje. Priznati moramo, da je funkcija ograje prepovedano. Pri otrocih je percepcija usmerjena navznoter, v odkrivanje funkcije, pri nas, zlasti, kadar gre za like, pa v zunanost.

Liljana Klemenčič:

Katera je prva literatura, ki jo dobi otrok v roke, ki mu jo dajemo v roke starši in vzgojitelji? To je slikanica ali pa zloženka. In kaj ponuja naš trg? Prvi stik s knjigo je stik otroka s kičem. Zelo težko je v naših knjigarnah najti pravo, čisto slikanico, ki je brez teksta ali pa ima čisto kratek tekst, in ki ne bi imela kake lastnosti kiča. V knjigarnah imamo mnogo izdaj Naše djece iz Zagreba,

resnično zelo slabih slikanic, kljub dejstvu, da imamo čudovite ilustratorje, ki bi lahko naredili dobro knjigo tudi za najmlajšo populacijo, ki rabi knjigo oz. sliko na čvrstem kartonu, knjigo, ki jo lahko neizkušene roke obračajo. Za starejše otroke je poskrbljeno precej bolje. Imamo Velike slikanice, Pedenjpeda itd.

Miran Hladnik:

Ali je mladinska literatura v celoti kič ali so to samo posamezni njeni teksti? V svetu, kjer je kič vseprisoten, kjer je del kulture ali je celo sodobna kultura v celoti, je nesmiselno razlikovati med deli, ki so kiča v klasičnem pomenu besede (ker imajo npr. pretirano veliko privednikov, so sentimentalna ipd.) in lepo literaturo. Zato se zavzemam za nevrednostni pristop. Moti me samo ena oblika kiča, ki je bila danes že imenovana: ideološki kič. Priznati moram, da ne pazim na to, kakšno berilo pride v roke mojim otrokom, saj sama izločita to, kar ju odbija ali ju pušča indiferentna. Moti pa me ideološka manipulacija, ki jo zlasti ob državnih praznikih prakticira vrtec skozi literaturo, slike in filme. Na nivoju ideologije kiča (ki je manipulativna ideologija) ni težko identificirati.

Marta Majcen:

V knjigarnah Mladinske knjige skorajda ne najdemo kiča. Ena takih knjigarn je naša mariborska v Gosposki ulici. Ni res, da za najmlajše ni dobrih slikanic. Precej ponatiskujemo in tako sicer ni veliko novega, vendar razen najmlajšim otrokom ne nudimo slikanic brez teksta. Starši so vzgojitelji in usmerjevalci. Zaradi tega smo se odločili, da po sklepu Kulturne skupnosti priredimo v vrt-

cih eno ali dvoje predavanj na leto. Pripravimo »Dobro knjigo predšolskemu otroku« in na predstavitev povabimo tudi ilustratorja. Tako starši in vzgojitelji pa tudi otroci ugotovijo, kaj je zares dobro in kaj ni dobro.

Gema Hafner:

Pred leti je bila v Narodnem muzeju v organizaciji Gorazda Makaroviča zanimiva razstava Kič, ki je pokazala, kako zelo je kič pravzaprav zasidran pri nas. Zato naj se predšolske ustanove povežejo s starši, da bi vzgojili in usmerili otroka kar najbolje. Družbena skrb bi morala biti največja v družinah, ki niso trdne in kjer otrok ni središče družine.

Borut Stražar:

Povedal bi še nekaj o ideološkem kiču. Sprašujem se, ali moremo ločeno govoriti o ideološkem kiču. Zamislim si, da pesnik napiše igrivo pesem za otroke o tem, kako otrok sanja, da mu nekdo krade igračke, da otrok teče za njim in se končno zbudi iz more ter pospravi igrače, da mu jih ne bodo kradli. Če otrok postane partizanski kurirček, igrače puška in tat sovražnik, je seveda to že ideološki kič, ker gre za zlorabo otroškega doživetja.

Miran Hladnik:

Ko sem postavljал vprašanje ideološkega kiča, sem imel v mislih tisto definicijo kiča, ki govori o njem kot o literaturi, v katero je vgrajena manipulacija. Seveda je stvar relativna, ker je vsaka vzgoja pravzaprav manipuliranje z otrokom. Vendar lahko zadevo omejimo na najbolj banalno, na t.i. domovinsko vzgojo. Tej ne gre za vzgojo otroka v harmonično

osebnost ipd., ampak za vzgojo v pridnega in zvestega državljana.

Andrej Brvar:

Knjižničarji izbirajo med dobro in slabo knjigo glede na svojo prakso. Kaj je kič in kaj to ni, se odločajo ob vsakem konkretnem primeru in to je očitno najzanesljivejši kriterij. Kot literat pa tudi vem, da starejša generacija rada proglasi za kič vso mlado literaturo.

Sprašujem se, zakaj pravzaprav taka gonja proti ideološkemu kiču. Čim močnejši bo ideološki kič, tem intenzivneje se mu bo v nekem trenutku mladi človek uprl. Kič je v učbenikih bil in zmeraj bo.

Silva Novljan:

Kakšna je razlika med kičem in dobro knjigo skozi finančne oči? Kičaste so navadno cenejše: ali je potem bolje nobene knjige kot pa kič? Tukaj je še področje igrač. Sociologi, psihologi in drugi strokovnjaki ocenjujejo igrače zasebnih proizvajalcev in tovarn. Komisija ima občasne sestanke, na katerih ugotavlja, katere igrače so dobre, katere so manj primerne in katere neprimerne. Potem komisija določi »dobro igračo«, ki dobi ustrezno nalepko. Mladinska knjiga se je vključila v to s Pedenjpedom in odziv je bil prav neverjeten ter se je pokazal tudi v prodaji. Kaj takega bi bilo mogoče narediti tudi na področju knjige. Lahko bi se ustanovila komisija, ki bi knjigo in slikanico opremila z etiketo, npr. »dobra slikanica«. Če ljudje zaupajo v take etikete pri vinu, zakaj to ne bi bilo mogoče pri knjigah?

Ljubica Marjanovič Umek:

Sem predsednica komisije, ki ocenjuje igrače. Bilo je precej težav, preden smo prišli do določenih kriterijev, kaj bi lahko to bilo, dobra igrača, oziroma kaj je slaba igrača. Glavni kriterij je bila uporabnost oziroma funkcija igrače v otroški igri: če se ne sesuje, če se lepo veže, če je strupena, če jo v naslednji minuti otrok zavrže. Tako igrača dobiva svojjo oznako. Pravzaprav si težko predstavljam, da bi to na podoben način lahko potekalo pri knjigi.

Boris A. Novak:

Vsak izmed nas, ki ima otroke, gotovo pozna to situacijo. Nihče ne more otroke popolnoma zaščititi pred kičem. Otrok se, recimo, uči na pamet pesmico, ki se nam zdi kič. Kaj storiti? Prišel sem do sklepa, da je treba otroku pustiti, da prepeva to pesem, ker bi prepoved kičaste pesmi bila dosti nasilnejša od nasilja, ki ga spočenja kič. Kiča torej ne smemo preganjati s prepovedjo, ampak s tem, da otroku ponudimo boljšo pesem. To je bolj učinkovito.

Ivanka Sajovic:

Leta sem si želela, da bi bila kvalitetna knjiga za prakso vendarle označena. S tako nalepko bi pomagali večini staršev pa tudi vzgojiteljem.

Miran Hladnik:

Predlog je na mestu kljub strahu pred morebitnimi zmotnimi sodbami, le da si je težko predstavljati njegovo realizacijo, saj je za tako akcijo treba denarja. Predlog je spodbuda za naslednje srečanje, na katerem naj se razmisli tudi o takih praktičnih stvareh.

Silva Novljan:

V knjižnicah kiča ne preganjamo, skušamo pa zmeraj dati namesto kiča kaj ustreznega, kvalitetnega. Samo postavlja se že nekaj let staro boleče vprašanje vedno manjše produkcije mladinskih knjig za različne starostne stopnje. Na to stanje opozarjamo in skušamo, tudi preko samoupravnih interesnih skupnosti, podpirati izdaje mladinske literature. Žal je tu subvencija Kulturne skupnosti Slovenije premajhna. Dobro bi bilo, da bi vprašanje neustreznih učbenikov reševala Izobraževalna skupnost Slovenije tako, da bi podpirala zelo zanemarljiv program poučne literature za mladino in tako, da bi subvencionirala kvaliteten program Mladinske knjige in ostalih založb.

Alenka Glazer:

O RAZLIČNIH POGLEDIH NA KIČ

Iz vrste razmišljanj o kiču, izrečenih na današnjem posvetovanju, je mogoče razbrati nekakšno negotovost v temeljni postavki. Vedno težje je namreč potegniti mejo med tem, kar občutimo kot kič ali plažo, in tem, kar se nam kaže kot umetniška stvaritev.

Eno izmed osnovnih spoznanj pogovora, da naš občutek za kič ni vedno enak, govori o tem, da je to, kar občutimo kot kič, večplasten pojav. Poleg sestavin, ki bi se dale opredeliti kot bolj ali manj stalne, obsega pojav kiča še sestavine, ki se s časom in z okoliščinami spreminjajo. Več razpravljalcev je poudarilo, kako se pojavi, ki smo jih morda še pred nekaj leti čutili kot kič, danes ne čutijo več kot taki. Tudi sama sem imela v mislih odnos recimo do secesije v likovni umetnosti in še do kakšnega drugega sloga. Ta izpremi-

njajoči se odnos je povezan z okusom dobe (če ga lahko tako imenujemo), ki se nenehoma spreminja. In ravno to dejstvo vrsto naših bolj ali manj določenih ugotavljanj relativizira in s tem do neke mere otežuje delo mentorjev z mladimi bralci, v šoli, v knjižnicah, v posebej organiziranih oblikah dela ali v krogu družine.

Pred leti sem imela v celoti odklanjajoč odnos do kiča. Danes nisem več prepričana samo o negativnosti tega, kar imenujemo kič ali plaža, in sicer iz več razlogov. Navedla bi jih le nekaj.

Vzemimo na primer otroka na stopnji, ko se začneja učiti branja. Določenemu odstotku otrok povzroča prisvajanje tehnike branja hude težave. Zgodi se, da učitelj niti ne ve, koliko je med otroki, ki sicer dobro uspevajo, tudi takih, ki še po dveh ali treh letih šolanja ne znajo brati. Pri šolskem delu jim pomaga dobro pomnjenje, čutijo pa odpor do vsega tiskanega. Pri takih otrocih je lahko dobrodošla slikanica in mogoče še bolj strip, ne glede na kvaliteto. Neposredna povezava slike in besedila tudi otroku z legasteničnimi težavami pomaga, da si postopoma začneja prisvajati osnove tehnike branja.

Še bolj je lahko v pomoč slikanica — tudi taka, ki velja sicer za kič — mentorju, ki dela s prizadetimi otroki. Strokovnjakinja, ki dela z gluhih in naglušnimi, poudarja prednosti takih slikanic, kakor je recimo serija o Marinki, torej kič. Serija bolj ali manj stvarno prikazuje posamezne življenjske situacije, in sicer tako, da so na slikah ob konkretno učinkujočem liku upodobljeni tudi predmeti, ki so v taki situaciji najpomembnejši in najpogostejši. Tako so na primer v slikanici o Marinki, ki gre na potovanje, ob deklici kovček in drugi predmeti, ki jih na potovanju potrebuje. Prav tovrstne slikani-

ce lahko mentorju pri delu s slušno prizadetimi pomagajo in so zanj dosti bolj porabne kakor slikanice, ki jih sicer občutimo kot umetniške. V navedenem primeru seveda ne razmišljamo več o umetnosti ali o kiču, temveč o nečem, kar je v določenih okoliščinah postalo dobrodošel učni pripomoček.

In še eno vprašanje. Na posvetovanju smo se večinoma ustavljali pri problematiki, ki se tiče otroka v predšolski dobi, deloma še v nižjih razredih osnovne šole. Manj pozornosti smo posvečali knjigi, ki jo jemlje v roke doraščajoči mladi človek v višjih razredih in še kakšna leta po koncu osnovne šole. Vrsta naših akcij, s katerimi se skorajda uspavamo in si mislimo, da smo dosti napravili, ravno tu pokaže svoje pomanjkljivosti. Mladi bralci začno v dobi prehajanja v puberteto in v zgodnjih letih adolescence spreminjati svoj odnos do knjige. Velik del prej vnetih bralcev neha brati leposlovje in se preusmerja v strokovno literaturo posameznih strokovnih področij; to velja še posebej za fante. Dekleta pa, tudi če so prej bile ob prizadevanju mentorjev usmerjane v vredno leposlovje, začno v teh letih množično segati po sentimentalni plaži. Analize, ki kažejo nespodbudno stanje naše splošne bralne kulture, še niso odgovorile na vprašanje, kaj vse povzroča, da je stanje takšno. Potrebno bo posvetiti pozornost prav temu vprašanju in se usklajeno truditi, da bodo dosežki dela z bralcem-otrokom ostali plodna spodbuda tudi naprej, da bodo tudi odrasli ohranili potrebo po vrednem branju. In to vse plasti prebivalstva, ne glede na doseženo stopnjo izobrazbe.

Igor Gedrih:

Gotovo je tvorno in plodno, da smo se srečali, da bi prišli do enotnih gledišč o kiču. Kadar gre za kič za predšolsko in šolsko mladino, ne moremo ločevati književnosti od neknjižnih prvin. Do enotnega gledanja na kič verjetno ne moremo priti. Posebej bi želel opozoriti na tiste mejne pozicije, o katerih sem pričakoval, da bo tudi stekla beseda. Eden od teoretikov kiča trdi, da je vsaka umetnostna reprodukcija kič. Če je to res, potem se sprašujemo, kaj lahko reprodukcija kot učno gradivo v umetnostni zgodovini pomeni, ali tako gradivo sploh avtentično ponazarja, nadomešča izvirnik. Druga pripomba se tiče stripa. Molino je nekoč dejal, da je to otroška bolezen, ki mine kakor ošpice. Vedeti pa moramo, da je celo Picasso nekoč skiciral stripe. Omenjeno je bilo, da bi lahko strip kot učilo škodilo. Temu oporekam. Strip pride kot funkcionalna oblika v učbenik tujega jezika in se obnese. Drugo je seveda funkcionalnost sama. Kako funkcionira sedaj, ne samo strip, ampak tudi npr. skrajšana knjiga (Dickens, Oscar Wilde v krajši obliki)? Ponavadi teh tekstov bralci ne berejo v svoji materinščini, ampak gre za neke vrste učbenik. Sprašujemo se, ali je to zgolj pomagalo, ki je zanimivo, ali je to kič, ker gre pač za prevrednoteno, predrugačeno besedno tvorbo. Potem so tu vprašanja transformacije umetnine v drug medij. Dostikrat je tako, da izvirnik podeli priredbi svojo umetniško vrednost in pomen, večkrat pa nastane neka sekundarna zadeva, ki ne zmore umetniške polnokrvnosti.

Peter Božič:

Ne morem si pomagati, da ne bi izrekel pomisleka, ki me muči že ves

čas razprave. Sprašujem se, ali je beseda kič še tisto, s čimer bi se dalo nekaj kategorialno opredeliti. To, kar smo danes večkrat poimenovali kič, je pravzaprav splošna kultura. Navedel bom konkreten primer. Za resno glasbo ali koncert že vemo, da sta to visoka kultura. Obenem vemo, da je disko del kulture mladih, nepogrešljiv del kulture mladih. Mislim, da se je tega treba lotiti na drugačen način, in sicer na podlagi socialne strukturiranosti neke populacije. Sam imam izkušnje ob literarnem snovanju, ki prihaja na ZKO Slovenije. Tam se srečujem z vsemi mogočimi oblikami pisanja, s katerimi se ljudje ukvarjajo. Veliko časa sem potreboval, da sem odkril sodobno obliko ljudske poezije, ki ni narodno zabavna glasba, ki pa se absolutno loči od slovenske umetne poezije, to je tiste, ki jo merimo po estetski plati, in ki smo jo zmeraj zavračali kot kič. Doživel sem dva taka primera. Enega iz literature, enega iz glasbe. V trenutku, ko pogledamo na to vprašanje z aspekta celotne kulture, sodobne kulture, mi pojem kič ne more pomeniti ničesar več.

Pavle Učakar:

Bil sem naprošen, da o stvari povem še kaj z založniškega stališča. Vendar tega stališča ne morem zastopati, ker se mi zdi, da so mnenja o kiču zelo ideološko zaznamovana. To pomeni, da se ideološko izpostavljam, če rečem, da je nekaj kič. Po drugi strani pa kot likovni urednik moram presoditi, kaj je kič oziroma kaj ni. Privatno se do zadeve lahko opredelim, strokovno pa ne, ker se je pokazalo, kako zelo se skozi čas vsebina kiča spreminja in seli. Kar je bilo do včeraj kič, danes to ni več. In narobe. Osebnostem sem zelo proti kakršnemu koli institucionalnemu

opredeljevanju kiča. Čutim se predstavnik mlažše generacije, ki se je npr. zgodaj seznanila s stripom in nosi v sebi njegovo tradicijo ne glede na pozitivni ali negativni učinek. Predvsem pogrešam neko sociološko razlago kiča, o psihološki smo že nekaj slišali.

Pri nas že dolgo časa čutimo pomanjkanje slikanic za najmlajše. Ko hodim po knjižnih sejmihi, opažam zelo široko paleto knjig in drugih publikacij za predšolske otroke oziroma za otroke v prvem razredu. Strinjam se s tovarišico Marjanovičovo, da moramo ponuditi otroku intenzivne momente, da se otrok določenih stvari zave oziroma, da jih zna akumulirati. Mora znati akumulirati na racionalen način, istočasno pa moramo temu otroku pustiti odprta vrata za čudenje.

Drugače je, kadar si založba želi slikarja samo zaradi tega, ker je pač treba ilustrirati neko literaturo, tako da je slika tekstu podrejena. Šola pri nas premalo razvija likovno mišljenje. Likovni jezik mora biti evokativen, vendar literati in ilustratorji o tem ne razmišljajo veliko.

Peter Božič:

Kič lahko živi samo ob umetnosti. Tako kot za samo umetnost ni nobene definicije, tako tudi za kič ni nobene definicije. O umetnosti se zmeraj samo sprašujemo in vse tisto, kar se v spraševanje ne da ujeti, najbrž ni umetnost ali pa še ni umetnost.

Prej je bila omenjena evokativnost pisatelja oziroma ilustratorja. Jaz dvomim v to, da evokativnost vedno koristi in da res mora biti prisotna. Rečeno je bilo, da naša likovna govorica ni najboljša in ilustracije niso tako uspešne, kakor si jih zamišljamo. To se mi ne zdi res. Prav zadnja

leta smo pisali, da naši ilustratorji sodijo v kvalitetni vrh. Kako je torej mogoče, da imamo slab likovni izraz, pa tako dobre ilustratorje? To pomeni, da gre za slabo oziroma napačno uredniško politiko. Mislim, da kičaste ilustracije ne morejo otroka stimulirati.

Jože Snoj:

Veliko pametnega je bilo povedano, veliko bistrih opazanj in tako rekoč ne bi imel kaj dodati. Lahko pa navežem na misel prijatelja Petra Božiča, naj ne preganjamo kiča ali po slovensko plaže, ki je vtkan v našo zavest, v naše obnašanje, v naša razsojanja. Vsi smo na neki način pokičeni, eni s kravato, eni z ovratico itd. Jaz se strinjam s tem, vendar sem tudi proti temu, da bi kič izrabljali. Ideologiji sami ne moremo reči kič, ker ideologija je pač ideologija. Je pa kot vsako poenostavljanje življenja nekaj neadekvatnega in neavtentičnega, neavtentičnost pa je eno od meril kiča. Šolskemu otroku npr. dan za dnem ob vsej paleti šolskih ved ponujamo en sam kič. Poglejte naše šolske čitanke in videli boste, da ta ideologija, vsakič drugačna (mene so recimo pred vojno navduševali za kralja Petra), nenehno izrablja bralca, ko vtke vanje samo tretjerazredno robo, ki je kič. Otroka hočemo obvarovati kiča, obenem pa ga dan za dnem prepuščamo poneumljanju. Če ima naše srečnje kakšen namen, je to ta, da bi se tega dejstva zavedeli.

Ivanka Sajovic:

Zelo zanimiva pa različna razpravljanja so mi še bolj omajala praktične kriterije za kič, kot so bili majavi že doslej. Prizadevala sem si, da bi skupaj z drugimi organizacijami izbirali

dobro avtorsko slikanico. Ob toliko različnih strokovnjakih in mnenjih pa bo verjetno treba še veliko časa, da bodo dorečeni kriteriji. Trudili smo se, da bi bilo v otroškem svetu čim manj rutinskih, slabih knjig, da bi bilo čim več različnih ilustratorjev, ki ta čas še veljajo za umetnike. Mladinska knjiga v tem smislu tudi dela. Želim si samo, da bi bilo več jasnih kriterijev za praktično rabo, ki bi tudi staršem pomagali odločati se pri nakupu knjige, zavestno ali nezavestno.

Berta Golob:

POSLEDICE OBVEZNEGA IN NE-OBVEZNEGA ŠOLSKEGA BRANJA

V šoli se je kič udomil v učbenikih, učilih, slikah, v zvezkih, udomil se je v tiskih, v različnih dekoracijah. Govorimo o kiču v knjigi. Otroku posreduje knjigo učitelj in to po dveh tiri, to sta t.i. obvezno berilo in bralna značka. Vse druge knjige pa bere otrok sam zase, doma. Kakor ve in zna. Menimo, da bi morale vsaj za obvezni bralni del biti izbrane dobre knjige. Ne verjamem, da to zdaj so. Kaj je z bralno značko? Prispevala naj bi k nekemu nagnjenju mladega človeka, da se bogati. Učitelj je namreč bistven pri tisti knjigi, ki zadeva obvezno čtivo in bralno značko. In kar se meni zdi hudo, je to, da smo našega otroka vzgajali preveč po kalupu. Preveč šablonsko interpretiramo. In otroci so nas, upam trditi, dostikrat upravičeno siti. Literarno delo je uresničljivo v jeziku. Kakšna je naša jezikovna vzgoja v šoli? Sprašujem se, ali razvija pot in smer umetnostnemu sporočilu ali ga sploh ne odpira. Če se ustavim ob tem, kako nesrečno opišemo vse »glavne junake« in podobno. Pri knjigah za obvezno čtivo in za bralno značko je to že več kot neke vrste kirurgija.

Posplošiti stvari sicer ne smem, toda na mnogih koncih se nam kaže, da šolski otroci od knjige bežijo. Namesto, da bi vsaj knjigo, ki je v šoli obravnavana, nekako sprejeli za svojo. In jo imeli radi. To najbrž že več ni res. Se tudi nič več ne čudim, če tisti pravi otroci niti ne berejo. To, kar ni bilo prijazno, tega ne maram več. Nazadnje mogoče spet pride tisti čas, ko se mogoče h knjigi spet vrnem. In zdaj se vprašam, ali se ta, že odrasel človek, vrne k tisti knjigi, ki ima neko bralno sporočilo, ali k t.i. kičasti knjigi. In če se vrne k njej, potem bo gotovo svojemu otroku kupil kičasto slikanico. In svet se bo vrtel lepo naprej.

Miran Hladnik:

Zadnji diskutanti so že tako obrnili svojo besedo, da so me odrešili leporečnega povzemanja, ki bi bilo spričo razpravljanja, ki je lahkotno skakljalo s teme na temo, nehvaležna dolžnost. Za konec lahko povem, kaj mi je bilo danes všeč: misel, ki je kiču pripisala stimulativno vrednost; kič naj bi vzgajal oziroma spodbujal otroka h kreativnosti. In všeč mi je bilo poudarjanje čudenja kot kategorije, skupne pravi umetnosti in otroškemu dožemanju sveta (čudenje nikakor ne more biti določilo kiča). Dokončne, vedno veljavne in edino veljavne definicije pojava nismo izrekli, pa to tudi ni bil cilj posvetovanja. Cilj je bil dosežen, če so se kje omajala trdna prepričanja o substanci kiča, saj končno to ni tako nedolžen »sovražnik«, da bi ga s poenostavljanjem mogli podcenjevati; pri kiču velja biti previden. Če je bilo postavljenih več vprašanj kot odgovorov, je to le znak samospraševanja, samorefleksije, to pa sta že dve stvari, ki ju kič menda ne zna početi. In če je bil zasejan dvom v trdno in obvlad-

ljivo organizacijo tega sveta in kulture, ki zna ločevati med dobrim in zlim (med umetnostjo in kičem), je to samo dobro, saj se kič najraje zasidra prav tam, kjer so doma samozadovoljnost in konfirmativni od-

nos do sveta. Kiču bo mogoče uhajati le dotlej, dokler se bodo naša mnenja o njem razhajala. Končno pa: če bi nam kič kljub vsemu uspelo pregnati — ali bi potem sploh še mogli ocenjevati, kaj je prava umetnost?

Zusammenfassung

Die in dieser Nummer veröffentlichten Beiträge entstanden anlässlich der Beratung und des runden Tisches mit dem Thema **Kitsch — besonders in der Kinderliteratur**, veranstaltet im November 1986 in Maribor von der Zeitschrift *Otrok in knjiga*. An der Beratung nahmen ca. hundertfünfzig Leute teil, die irgendwie beruflich an die Forschung und der Vermittlung der Jugendliteratur gebunden sind. Darunter waren Schriftsteller, Illustratoren, Theoretiker und Kritiker der Jugendliteratur, Psychologen, Pädagogen, Redakteure der Ausgaben von Kinder- und Jugendliteratur, Redakteure der jugendlichen Periodika, Autoren von Rundfunk- und Fernsehsendungen für Kinder, Bibliothekare, Erzieher, Lehrer, Buchhändler u. a.

Am Vormitag gab es zwölf Referate:

Miran Hladnik von der Philosophischen Fakultät Ljubljana, der auch Moderator der Beratung am runden Tisch war, hatte das einleitende Referat mit dem Titel *Was ist Kitsch? oder die Definition des Kitsches*. Da legt er zahlreiche theoretische Sichten über den Kitsch dar (Giesz, Killy, Ueding, Fetzer, Best), nimmt Stellung dazu und erwähnt auch einige Einflüsse der Theorien auf das slowenische Nachdenken über den Kitsch von 1929 bis heute.

Dragutin Ognjanović von der Pädagogischen Akademie Beograd erörtert in seinem Referat *Ideen, ethische und ästhetische Wurzeln des Kitsches* die Hintergründe dieser spezifischen gesellschaftlichen und geistigen Erscheinung, denkt über ihre Träger und deren Lebensphilosophie nach.

Zorica Turjačanin von der Pädagogischen Fakultät Banjaluka erläutert in ihrem Referat *Kitsch und Kinderliteratur* einleitend die Bestimmung der Grundbeziehung zwischen Kunst und Kitsch und stellt fest, daß ein kleines Kind irgendwie natürlich immun gegen pathologische Einflüsse des Kitsches ist, weil es im Kern kein kitschartiges Wesen ist.

Voja Marjanović von der Pädagogischen Akademie Beograd drückt in seinem Text *Einige Aufzeichnungen vom Kitsch und von der Kinderliteratur* die Überzeugung aus, daß Kitsch und Kinderliteratur schon viele Jahre lang untrennbar sind. Der Erzeuger des Kitsches in der Kinderliteratur sind der Schriftsteller und der Maler, Mitarbeiter sind noch Eltern, Erzieher und die Schule.

Meta Grosman von der Philosophischen Fakultät Ljubljana geht in ihren Erklärungen der schädlichen Wirkungen des Kitsches der Experimentalästhetik und der Erkenntnispsychologie aus. Sie stellt fest, daß das Lesen des Kitsches stark die Entwicklung der Lesequalität des Kindes hemmt und seine Erlebnis- und Gefühlswelt abstumpft.

Franc Prosnik von der Erziehungsberatungsstelle Maribor spricht in seinem Referat *Kitsch und Vergessen* von der Wirkung der zu geringen Distanz zum Stoff oder vom sogenannten Zustand des Selbstvergessens.

Antonija Posilović, Pädagogin aus Zagreb, macht in ihrem Beitrag *Beziehung der Gesellschaft zum Kitsch* kritisch darauf aufmerksam, welche gesellschaftlichen Faktoren, Beziehungen und Umstände den Kitsch ermöglichen und den Kindern ihre Auswahl schließen oder öffnen. Die zentrale Aufmerksamkeit gilt den Verlagshäusern und den Bibliotheken.

Die Dichterin **Neža Maurer** fügt ihren Ausführungen im Referat *Leichte Verführung des Kitsches* eine Meinungsumfrage hinzu, wo folgende Informanten (je eine Person) antworten: Schülerin, Student, Arbeiter, Lehrerin, Grossmutter, Schriftsteller, Bibliothekarin, Leserin, Wissenschaftlerin, Regisseur und Maler.

Mirjam Kopše, Architektin aus Ljubljana, analysiert in ihrem Beitrag *Gesichter des Kitsches bei Illustrationen in den Lehrbüchern der Unterstufe der Grundschule* (im Fach Spoznavanje narave in družbe: Erkenntnisse über Natur und Gesellschaft) kritisch den malerischen Kitsch in den erwähnten Lehrbüchern. Dieser zeigt sich ihrer Meinung nach als: Piktorealismus, Bukolik, Idolatrie und Perfektionismus.

Matej Rode, Übersetzer aus Celje, spricht in seinem Referat *Kitsch und Übersetzung* vor allem über das bewußte Eingreifen der Übersetzer in die Texte.

Auch in der Nachmittagssitzung des runden Tisches wurde keine entgültige, immer geltende Definition vom Kitsch in der Kinderliteratur formuliert. Dies war aber auch kein Ziel der Beratung.

Die Psychologen betonen stark die Kategorie des Wunders, die der echten Kunst und dem Weiterfassen des Kindes gemeinsam ist. Es gab mehr Fragen als Antworten. Man verspürte dabei den Keim des Zweifels, ob eine feste und beherrschende Organisation dieser Welt und Kultur möglich ist, wo genau zwischen Kitsch und Kunst zu unterscheiden wäre. Man weiß, daß sich Kitsch am liebsten dort verankert, wo Selbstzufriedenheit und eine konfirmative Beziehung zur Welt herrschen.

Ein Schluß der Beratung könnte sein, daß man dem Kitsch nur so lange entfliehen kann, bis unsere Meinungen darüber auseinandergehen.

Prevedel Mirko Križman